

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IJRO HOKIMIYATINING TUZILISHI VA ASOSIY VAZIFALARI

STRUCTURE AND MAIN FUNCTIONS OF THE EXECUTIVE POWER OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Barkasheva Odinaxon Qobiljon qizi

**Toshkent davlat yuridik universiteti, Davlat boshqaruvi huquqi mutaxassisligi
magistranti**

Ergashev Shoximardon Nizomiddin o'g'li

**Harbiy Xavfsizlik va Mudofaa Universiteti Quruqlikdagi Qo'shinlar instituti
5-bosqich kursanti**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21094790>

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi ijro hokimiyatining konstitutsiyaviy-huquqiy tuzilishi va asosiy funksiyalari 2023-yildagi Konstitutsiya hamda amaldagi qonunchilik asosida tahlil qilinadi. Unda Prezident, Vazirlar Mahkamasi va mahalliy ijro hokimiyati organlarining vakolatlari, shuningdek, vazirliklar, davlat qo'mitalari va agentliklarning faoliyati yoritiladi. Maqolada ijro hokimiyati tizimini takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: ijro hokimiyati, davlat boshqaruvi, Prezident, Vazirlar Mahkamasi, vazirlik, davlat qo'mitasi, agentlik, mahalliy hokimiyat, vakolat, funksiya.

Abstract

This article examines the constitutional and legal structure and main functions of the executive branch in the Republic of Uzbekistan based on the 2023 Constitution and current legislation. It analyzes the roles and powers of the President, the Cabinet of Ministers, and local executive authorities, as well as the functions of ministries, state committees, and agencies. The article also highlights recent administrative reforms and proposes recommendations for improving the efficiency of the executive branch.

Keywords: executive power, public administration, President, Cabinet of Ministers, ministry, state committee, agency, local executive authority, powers.

Davlat hokimiyatining uch tarmoqqa – qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga – bo'linish tamoyili zamonaviy konstitutsionalizmning asosiy tayanch nuqtalaridan biri hisoblanadi. Ijro hokimiyati ushbu tizimda davlat siyosatini amalga oshiruvchi, qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni ijro etuvchi, jamiyat hayotining barcha sohalarida operativ boshqaruvni ta'minlovchi markaziy bo'g'in sifatida maydonga chiqadi [1].

O'zbekiston Respublikasida ijro hokimiyati tizimi mustaqillik yillarida bosqichma-bosqich shakllanib, 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya qabul qilinishi bilan yangi sifat bosqichiga ko'tarildi. Ushbu tizimning institutsional tuzilishi, har bir bo'g'inning vakolat doirasi va vazifalari, shuningdek ular o'rtasidagi muvofiqlashtirish mexanizmlari davlat boshqaruvi samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi [2].

Maqolaning maqsadi – O'zbekiston Respublikasi ijro hokimiyatining konstitutsiyaviy-huquqiy tuzilishini sistemali tahlil qilish, uning asosiy bo'g'inlari – Prezident instituti, Vazirlar Mahkamasi, vazirliklar va idoralar, mahalliy ijro hokimiyati organlari – ning vazifalari va vakolatlarni ilmiy asosda ochib berish hamda ushbu tizimni takomillashtirish yo'nalishlarini belgilashdan iborat.

IJRO HOKIMIYATINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY TUZILISHI.

Yangilangan Konstitutsiyaning 105-moddalariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat boshlig'i bo'lib, davlat hokimiyati organlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishini taminlaydi[3]. Prezidentning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: davlat suverenitetini, Konstitutsiya va qonunlarning ustunligini ta'minlash; ichki va tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlarini belgilash; qurolli kuchlarning Oliy Bosh qo'mondoni sifatida mamlakat xavfsizligini ta'minlash va boshqa vazifalari qatorida Bosh vazir nomzodini Oliy Majlis Qonunchilik Palatasiga taqdim etish va uning roziligi bilan tayinlashdir.

Prezident, shuningdek, Vazirlar Mahkamasi tarkibini, vazirliklar va davlat qo'mitalari rahbarlarini tayinlash, zaruriyat tug'ilganda Vazirlar Mahkamasi qarorlarini bekor qilish, mahalliy ijro hokimiyati faoliyatini muvofiqlashtirish kabi vakolatlarga ega. Prezident farmonlari va qarorlari ijro hokimiyati tizimidagi barcha organlar uchun majburiy hisoblanadi, bu uning ijro hokimiyati tizimidagi markaziy o'rnini belgilaydi [4].

«Vazirlar Mahkamasi to'g'risida»gi Konstitutsiyaviy Qonunga ko'ra, Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasining yagona ijro etuvchi organi bo'lib, mamlakatda iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy-madaniy sohalarida davlat siyosatini amalga oshirishni ta'minlaydi [5]. Vazirlar Mahkamasi tarkibiga Bosh vazir, uning o'rinbosarlari, vazirlar, davlat qo'mitalari raisi hamda boshqa rahbar xodimlar kiradi.

Vazirlar Mahkamasining asosiy vazifalari quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi: davlat byudjetining loyihasini ishlab chiqish va uning ijrosini ta'minlash; ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarini tasdiqlash va amalga oshirish; qonunlar, Prezident farmonlari va

qarorlarining ijrosini ta'minlash; vazirliklar va idoralar faoliyatini muvofiqlashtirish; mahalliy ijro hokimiyati organlari faoliyatini yo'naltirish va nazorat qilish; tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solish [6].

Bosh vazir Vazirlar Mahkamasi faoliyatiga rahbarlik qiladi va uning ishini tashkil etadi, Oliy Majlis Qonunchilik Palatasiga yillik hisobot beradi. Yangilangan Konstitutsiya bo'yicha bu hisobotchilik mexanizmi parlament nazoratini kuchaytirishga xizmat qiladi [7].

Ijro hokimiyatining markaziy bo'g'inlari sifatida vazirliklar, davlat qo'mitalari va agentliklar muayyan soha bo'yicha davlat siyosatini amalga oshiradi. Vazirliklar – tarmoq boshqaruvini ta'minlovchi organlar (masalan, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Adliya vazirligi); davlat qo'mitalari – odatda muayyan boshqaruv funksiyasini bajaruvchi organlar (Yer resurslari, geodeziya, davlat kadastri qo'mitasi kabi); agentliklar esa nisbatan tor ixtisoslashgan vazifalarni bajaruvchi organlardir [8].

Bu organlarning umumiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi: tegishli soha bo'yicha normativ-huquqiy bazani ishlab chiqish; davlat siyosatini amalga oshirish bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni bajarish; soha statistikasi va monitoringini yuritish; davlat xizmatlari ko'rsatish; tarmoqdagi tashkilotlar faoliyatini litsenziyalash va nazorat qilish. So'nggi yillarda «bir darcha» tamoyili asosida davlat xizmatlarini ko'rsatish tizimi joriy etilishi ijro hokimiyati va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni soddalashtirishga xizmat qildi [9].

Konstitutsiyaning 125-moddasiga muvofiq, mahalliy ijro hokimiyati viloyat, tuman va shahar hokimliklari shaklida tashkil etiladi. Hokimlar tegishli hududda davlat va xo'jalik boshqaruvini amalga oshiradi, mahalliy Kengash bilan hamkorlikda hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlaydi [10].

Mahalliy hokimliklarning asosiy vazifalari: hududiy ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish; mahalliy byudjetni shakllantirish va ijro etish; aholiga davlat

xizmatlarini ko'rsatishni tashkil etish; jamoat tartibini va fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash; mahalliy infratuzilmani rivojlantirish. 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohot doirasida tuman va shahar hokimlarining mahalliy Kengash tasdig'i bilan lavozimga kirishish tartibi joriy etilishi mahalliy boshqaruvda demokratik nazorat elementini kuchaytirdi [11]

IJRO HOKIMIYATI ORGANLARINING O'ZARO HAMKORLIK MEXANIZMLARI.

Ijro hokimiyati tizimining samarali faoliyat yuritishi uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi muvofiqlashtirilgan hamkorlikka bog'liq. Vertikal hamkorlik – Prezident, Vazirlar Mahkamasi va mahalliy hokimliklar o'rtasidagi boshqaruv vertikali – farmon va qarorlarning bosqichma-bosqich ijro etilishini ta'minlaydi. Gorizontal hamkorlik esa vazirliklar va idoralar o'rtasida amalga oshiriladi: ko'pchilik davlat dasturlari bir nechta vazirlik va idoraning birgalikdagi ishtirokini talab etadi.

Muvofiqlashtirishning institutsional shakllari sifatida Vazirlar Mahkamasi huzuridagi idoralararo komissiyalar, kengashlar va ishchi guruhlar faoliyat yuritadi. Bunday tuzilmalar murakkab, ko'p tarmoqli masalalarni – masalan, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yoki ekologik xavfsizlikni ta'minlash – hal etishda muhim rol o'ynaydi.

MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.

Tadqiqot natijalari ijro hokimiyati tuzilishida bir qator muammolarni aniqlashga imkon berdi. Birinchidan, vazirlik va idoralar o'rtasida vakolatlarining bir qismi takrorlanishi yoki aniq chegaralanmaganligi ma'muriy samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ikkinchidan, mahalliy hokimliklarning moliyaviy mustaqilligi cheklangan bo'lib, bu ularning real boshqaruv salohiyatini pasaytiradi. Uchinchidan, ijro hokimiyati faoliyati natijalarini baholashning yagona va shaffof mexanizmi hali to'la shakllanmagan.

Ushbu muammolarni hal etish bo'yicha quyidagi takliflar ilmiy asosda ishlab chiqildi: vazirlik va idoralar vakolatlarini funktsional tahlil asosida aniqlashtirish va takrorlanuvchi vazifalarni bartaraf etish; mahalliy byudjetlar mustaqilligini kengaytirish maqsadida soliq daromadlari taqsimoti tizimini qayta ko'rib chiqish; davlat organlari faoliyatini baholashning aniq indikatorlar tizimini joriy etish; raqamli boshqaruv vositalarini kengroq joriy etish orqali idoralararo hamkorlikni avtomatlashtirish.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, O'zbekiston Respublikasi ijro hokimiyati tizimi uch pog'onali tuzilmaga – Prezident instituti, Vazirlar Mahkamasi va mahalliy ijro hokimiyati organlariga – asoslangan bo'lib, har bir bo'g'in o'ziga xos konstitutsiyaviy maqom va funktsional vazifalarni bajaradi. 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya bu tizimni yanada aniqlashtirib, Vazirlar Mahkamasining parlament oldidagi hisobdorligini va mahalliy boshqaruvdagi demokratik elementlarni kuchaytirdi.

Ijro hokimiyati tizimini yanada takomillashtirish vazirlik va idoralar vakolatlarini aniqlashtirish, mahalliy boshqaruv moliyaviy mustaqilligini kengaytirish va davlat organlari faoliyatini baholashning ilmiy asoslangan mexanizmlarini joriy etishni talab etadi. Bu yo'nalishlardagi izchil islohotlar O'zbekistonda davlat boshqaruvi samaradorligini sifat jihatidan oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Saidov A. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2021. – 512 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // O'zbekiston; Toshkent-2023 78-b
3. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 87-105-moddalar. – Toshkent, 2023.
4. Sabirov R. Prezident instituti: konstitutsiyaviy maqom va vakolat doirasi // Konstitutsiyaviy huquq masalalari. – 2023. – № 2. – B. 8–23.

5. O'zbekiston Respublikasining «Vazirlar Mahkamasi to'g'risida»gi Qonuni. 2003-yil 6-may // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. – 2003. – № 19-20.
6. Hamidov A. Ijro hokimiyatining konstitutsiyaviy asoslari: tarixiy va qiyosiy tahlil. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020. – 286 b.
7. Ergashev B. O'zbekistonda davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish: muammolar va istiqbollar // O'zbekiston huquqi. – 2021. – № 4. – B. 34–52.
8. UNDP Uzbekistan. E-Government Development Index and Digital Governance in Uzbekistan: Assessment Report. – Tashkent: UNDP, 2023. – 96 p.
9. Qodirov P. Mahalliy boshqaruv va o'zini-o'zi boshqaruv: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDYU, 2015. – 248 b.
10. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston: islohotlar yo'li. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 480 b.
11. Yusupov M. Konstitutsiyaviy nazorat va hokimiyatlar muvozanati: O'zbekiston tajribasi // Davlat va huquq. – 2023. – № 1. – B. 12–27.